

“Laat je raken door het verhaal van de ander”

De samenleving wordt ingewikkelder, en dus de school ook. Hoe zorgt het onderwijs ervoor dat de verschillen – op allerlei terreinen – niet tot groeiende verdeeldheid leiden, maar juist op hun waarde worden geschat? Hoe kunnen scholen op genormaliseerde manier met diversiteit omgaan? Initiatieven zijn er genoeg. “Je zult echt het contact met de ander moeten zoeken.”

Birgit Pfeifer was onlangs op stap met studenten en docenten van een lerarenopleiding. Tijdens de maaltijd zat ze naast een docent die vertelde hoe goed ze op haar 'zwarte' school leerde omgaan met diversiteit. Even later vroeg deze leerkracht aan de student tegenover haar -- hij heet Samir en heeft een getinte huid -- waar hij vandaan komt. Uit Zwolle, klonk het. Ja, ja, was de reactie, maar waar kom je *eigenlijk* vandaan? Nou, herhaalde Samir: uit Zwolle, daar ben ik geboren en getogen. Toen de docent voor de derde keer de vraag stelde, schoot Pfeifer de student te hulp. "Ze bedoelt natuurlijk in welke straat in Zwolle je geboren bent."

Ze moet er nog een beetje om lachen, maar niet alleen Samir, ook Birgit Pfeifer wordt hier "zo moe" van. Continu krijg je met je zogenaamde niet-Nederlandse achtergrond bij dit soort vragen het idee: je bent niet van hier, dus je hoort hier niet. "Zo krijg je vanzelf een stempeltje op je ziel." Een overdreven positieve reactie vindt Pfeifer trouwens net zo vermoeiend. Zo krijgt een lesbische collega geregeld te horen: goh, ik wist niet dat je lesbisch bent, wat leuk! Lachwekkend vindt Pfeifer het. "Je zegt toch ook niet: ben je hetero? O, wat enig!"

Oefenplaats voor dialoog

Zo kan Pfeifer nog wel even doorgaan. Haar practoraat 'Verschillen waarden' aan de acht scholen van de Federatie Christelijk MBO is erop gericht dergelijke tenenkrommende opmerkingen - en de denkbeelden daarachter - de wereld uit te helpen. Ofwel: hoe kunnen medewerkers elkaar en studenten leren om verschillen tussen mensen en hun waarden juist te waarderen? De school dus als oefenplaats voor dialoog en een plek om diversiteit te ontdekken.

Dat klinkt misschien groot en zwaar, maar is dat volgens Pfeifer niet. "Het is al mooi als de thematiek wat minder beladen is en je er spelenderwijs mee kunt omgaan. Dat je reflecteert op jezelf en je afvraagt: wat heb ik nou weer voor doms gezegd?" Als haar werk - ze spreekt van een 'activistisch practoraat' - kan bijdragen aan grotere sensitiviteit op dit punt, dan is haar missie geslaagd. Ze gaat daartoe *good practices* toetsen en versterken en hoopt nieuwe aanpakken te ontwikkelen.

“Docenten zijn goed in didactiek en pedagogiek, maar beschikken niet vanzelfsprekend over gereedschap om jongeren echt te raken.”

“Je kan niemand vertellen: je moet empathisch zijn! Zo werkt dat niet.”

Echt contact

Het waarderen van verschillen gaat wel een stapje verder dan alleen het respecteren van de verscheidenheid, stelt Pfeifer. “Respecteren kan ook zonder dat je een relatie hebt met de ander. Als je de verschillen wilt waarderen, zul je echt het contact met de ander moeten zoeken. Niet om alles direct *Kumbaya My Lord* te vinden, maar om het op waarde te schatten. Om de toegevoegde waarde van het verschil te zien. Ook als de ander iets roept waarmee je het grondig oneens bent, moet je nog de wil hebben om jezelf te herkennen in de ander.”

Daarmee is Pfeifer bij de empathie waarop ze uit is. “Maar hoe ontwikkel je die? Je kan niemand vertellen: je moet empathisch zijn! Zo werkt dat niet. De enige manier waarop je empathie kunt ontwikkelen, is je te laten raken door het verhaal van de ander. Op dat punt hebben docenten wel een beetje hulp nodig. Ze zijn goed in didactiek en pedagogiek, maar beschikken niet vanzelfsprekend over gereedschap om jongeren echt te raken. Soms moet je daarbij een beetje hulp invliegen.”

Indringend gesprek

Kunst, muziek en theater kunnen daarbij helpen; die hebben weinig woorden nodig en maken veel inzichtelijk. Onlangs volgde ze met leerlingen en docenten een workshop, waarbij fragmenten uit de

documentaire *Sign of the Times* (EO) werden getoond, over ongelijkheid. Vervolgens moesten de deelnemers gaan staan. Wie zich wel eens ongelijkwaardig behandeld had gevoeld wegens afkomst, moest gaan zitten. Daarna volgden mensen die zich op grond van geslacht en seksuele identiteit uitgesloten hadden gevoeld. "Op den duur ging bijna iedereen zitten. Daarop volgde een indringend gesprek tussen mensen die elkaar nauwelijks kenden, maar in korte tijd een enorme band met elkaar opbouwden. In dat ene uur werd iedereen geraakt. Zo'n oefening kan ik elke school aanraden."

Uiteraard zijn er tal van andere manieren om je te laten raken door het verhaal van de ander, binnen en buiten de les. "Het is geen extra vak erbij", beklemtoont de practor. "Wel vraagt het om een open, onderzoekende houding. Zodat je niet gelijk een mening of oordeel hebt, maar nieuwsgierig vragen stelt en dóórvraagt. Dus niet: Samir een identiteit aanmeten en hem meteen in een hokje stoppen. Daarmee zit hij in een soort *no-escape room*."

Wrijving en glans

Zo'n open houding wordt des te noodzakelijker -- en misschien ook meer op de proef gesteld -- nu de verschillen op allerlei fronten alleen maar toenemen; in de maatschappij en dus ook de mini-samenleving van de klas. De Amerikaanse socioloog Steven Vertovec spreekt in dit verband van superdiversiteit. Zijn Rotterdamse collega Iliass El Hadioui weet er alles van, door zijn onderzoeksproject van

Passend meesterschap

Christel Rijpkema werkt dertig jaar op basisschool De Meule in Venlo, nu in de middenbouw. "In die jaren zag ik de populatie veranderen: van blanke kinderen die thuis Nederlands of dialect spraken naar de heel diverse groep waarvoor ik nu sta: 28 leerlingen, tien nationaliteiten, vijf geloven, waarvan er tien thuis geen Nederlands spreken en drie minder dan een jaar in Nederland zijn. Ook de manier van lesgeven veranderde: van onderwijzen naar een stuk opvoeden."

Verschillen leren benutten

Rijpkema volgt sinds september de nieuwe master 'Passend meesterschap' aan pabo De Kempel. "De veranderingen voltrokken zich heel geleidelijk. Door de diversiteit veranderde ook mijn rol als leerkracht. Ik deed dat steeds intuïtief, vanuit een soort buikgevoel. Dat resulteerde wel in goed handelen, denk ik, maar ik wil dat nu wat kritischer en beter doordacht doen."

"Na een paar maanden kijk ik al anders naar mijn groep en mijn rol. Voorheen vond ik de verschillen, als het gaat om thuissituatie of cognitief niveau, soms wel ingewikkeld. Nu kijk ik er positiever naar; ik ga de verschillen benutten. Ik laat leerlingen meer samenwerken en van elkaars talenten gebruikmaken. Een kind dat moeite met taal heeft, geef ik een maatje dat daar beter in is."

Inclusieve leraar

"Leraren ervaren steeds meer complexiteit in de klas", zegt opleidingscoördinator Sophie Verhoeven van de master. "We leiden op tot inclusieve leraar: iemand die de verschillen in de groep ziet en die waardeert en benut. Daarbij ligt de nadruk op de *mindset* van de leraar, die gericht is op het vormen van een gemeenschap waarbinnen iedereen zich optimaal kan ontwikkelen en zich gehoord en gezien voelt."

De methodiek van Iliass El Hadioui leert leerkrachten met spelgevoel en humor makkelijker te schakelen tussen de 'ladders' van de school- en straatcultuur.

de Transformatieve School in Rotterdam, Amsterdam, Den Haag en Tilburg. Hierbij zijn bijna dertig scholen aangesloten.

De superdiversiteit komt vooral voor in stedelijke omgevingen en kenmerkt zich door het gebrek aan één culturele meerderheidsgroep, doceert El Hadioui. In Rotterdam bijvoorbeeld wonen inmiddels mensen uit 206 verschillende herkomstlanden. De autochtone bevolking raakte haar meerderheid kwijt. Bovendien is er sprake van een *diversification of diversity*: binnen die 206 herkomstgroepen bestaan inmiddels grote verschillen in bijvoorbeeld opleidingsniveau en sociaaleconomische positie.

Het is niet verwonderlijk dat die snelle toename van diversiteit voor wrijving zorgt. "Maar zonder wrijving geen glans", voegt de socioloog er meteen aan toe. Veel groepen voelen zich vervreemd. "Kijk ik even naar Rotterdam-Zuid, dan gaat dit voor de kinderen van Henk

“We zijn de angst voor het verschil voorbij. Het kan nog steeds wel wringen, hoor. Dan ontstaan er groepjes, conflicten. Maar dat is nu een probleem van ons allen.”

en Ingrid net zo goed op als voor de kinderen van Mohammed en Fatima. Voor beide groepen geldt dat hun wereld twee generaties geleden er totaal anders uitzag. Dat verlies van cultureel erfgoed doet pijn, sociale pijn.”

Mentale switch

Die kinderen zitten in Rotterdam wel bij elkaar in de klas, vervolgt El Hadioui. “Dan moet je oppassen dat er in je klaslokaal wedijver ontstaat: wie heeft de meeste sociale pijn? Die afslag telt alleen maar losers. Er is een veel intelligentere route mogelijk. Daarvoor moet je kijken naar plekken waar diversiteit op een natuurlijke manier gewaardeerd wordt. Aan de Erasmus Universiteit zie ik dat: daar hebben studenten gelijke kansen en goede sociaaleconomische perspectieven. Als het op die punten succesvol gaat, hebben we eerder de neiging om diversiteit te omarmen. Overal waar goed onderwijs wordt gegeven, vindt men het minder erg dat we diverser worden.

Daarom maak ik me zo hard voor kansengelijkheid binnen het onderwijs en verbetering van schoolculturen.”

El Hadioui is wat dat betreft hoopvol, juist omdat hij ziet hoe jonge generaties in de steden opgroeien. “Daar is al vaak sprake van een genormaliseerde manier van omgaan met diversiteit en niet -- wat we vaak in de media zien -- een gebanaliseerde wijze. Dat laatste gebeurt als je je eigen sociale pijn zo groot maakt dat er geen ruimte meer is voor de pijn van de ander. Genormaliseerde omgang betekent trouwens niet dat je de diversiteit dwangmatig met elkaar moet vieren, maar wél dat je op nuchtere en intelligente manier de voor- en nadelen ervan kan beschouwen; de moeilijkheden, maar ook de krachten. In die mentale switch zitten we nu. Soms zijn er tussen de wrijving door al plukjes glans te ontwaren.”

Spelgevoel en humor

Die glans ziet rector Yolande de Beer geregeld op het Marnix Gymnasium in Rotterdam tevoorschijn komen. Bijvoorbeeld als ze merkt hoe makkelijk leerlingen met zeer diverse achtergronden met elkaar omgaan. “Ze weten wel van de onderlinge verschillen, maar het is geen issue meer. Die jongeren zijn veel verder dan wij volwassenen.” Tegelijk blijken de beste schoolvriendinnen elkaar buiten het gymnasium nauwelijks te treffen. “Dat tekent het grote belang van de school: dit is de plek waar ze elkaar ontmoeten en waarderen.”

Haar school telt, zeker voor een gymnasium, relatief veel leerlingen met een ‘biculturele’ achtergrond (ongeveer een derde). Om de wrijving die dat opleverde, het hoofd te bieden, sloot het gymnasium zich aan bij de Transformatieve School. Met name de verschillen tussen school- en straatcultuur zorgden voor problemen waarmee docenten lastig konden dealen. Zij misten de aansluiting. Met behulp van de methodiek van Iliass El Hadioui, die leerkrachten leert met spelgevoel en humor makkelijker te schakelen tussen de ‘ladders’ van de school- en straatcultuur, komt daar nu verandering in.

Behalve masterclasses van de socioloog krijgen de docenten coaching vanuit de Transformatieve School en kijken ze geregeld bij elkaar in de klas. Rector De Beer: “Er is meer openheid. En een ontspannener kijk op diversiteit. We zijn de angst voor het verschil voorbij. Het kan nog steeds wel wringen, hoor. Dan ontstaan er groepjes, conflicten. Maar dat is nu een probleem van ons allen. Dat bespreken we samen, daar komen we wel uit.”

Birgit Pfeifer houdt op donderdag 4 april 2019 een practorale rede over het waarderen van verschillen, zie pag. 82.

“Henk en Ingrid, Mohammed en Fatima: voor beide groepen geldt dat hun wereld twee generaties geleden er totaal anders uitzag. Dat verlies van cultureel erfgoed doet pijn, sociale pijn.”

Iliass El Hadioui